

به نام خدا

نگاهی به ساماندهی زمان آموزش در دوره ابتدایی

فهرست مطالب

۱.....	چکیده
۲.....	مقدمه
۲.....	روند اجرایی
۳.....	روند قانونی
۶.....	سابقه طرح
۸.....	دلایل توجیهی
۱۳.....	مزایا و معایب طرح
۲۱.....	جمع‌بندی و نتیجه‌گیری
۲۳.....	پیشنهاد
۲۳.....	منابع و مأخذ

نگاهی به ساماندهی زمان آموزش در دوره ابتدایی

چکیده

وزارت آموزش و پرورش به استناد مصوبه ۸۳۴ شورای عالی آموزش و پرورش طرح ساماندهی زمان آموزش را به طور داوطلبانه از بهار ۱۳۹۰ و به صورت اصلی از مهر سال تحصیلی در سراسر کشور آغاز خواهد کرد. این طرح با طرح انتقال مدارس ابتدایی به شیفت صبح ثابت، همزمان است.

در انجام این بررسی از اسناد و مدارک ارائه شده از طرف وزارت آموزش و پرورش و اسناد قانونی موجود، اظهار نظر نمایندگان در کمیسیون و داوری کارشناسی خبرگان، با تحلیل محتوا، بهره گرفته شد. بررسی نشان می دهد که تعطیلی پنجشنبه در مصوبات شورای عالی مسبق به سابقه نمی باشد، در عین حال قانونی بودن آن نیز محل ابهام نمی باشد. اجرای این طرح، اگر چه به احتمال زیاد، رضایت معلمان و دانش آموزان را به دنبال داشته باشد، لکن، عدم تحقق هدف تحول راهبردی، عدم تحقق آموزش مهارت های زندگی، ابهام در تعطیل بودن یا نبودن، عدم تناسب با اسناد بالادستی، عدم همخوانی با روزهای کاری والدین شاغل، احتمال عملی کاهش ساعت درسی و ادغام جلسات آموزشی، ایجاد مشکل در شیفت عصر مدارس ابتدایی یا مقاطع دیگر، از معایب این طرح است. این گزارش پیشنهاد دارد، طرح به صورت آزمایشی صرفاً در شهر تهران در سال تحصیلی ۱۳۹۰-۱۳۹۱ اجرا شود و تصمیمات بعدی، متعاقباً اعلام گردد.

مقدمه

وزارت آموزش و پرورش به استناد مصوبه ۸۳۴ شورای عالی آموزش و پرورش مورخ ۱۳۸۹/۱۲/۵ که به ساماندهی زمان آموزش در دوره ابتدایی مربوط است، با صدور بخشنامه ای از ابتدای سال ۱۳۹۰ موسوم به طرح ساماندهی زمان آموزش، تعطیلی پنجشنبه ها در مقطع ابتدایی را به طور داوطلبانه کلید زد تا در سال تحصیلی ۱۳۹۰-۱۳۹۱، کلیه مدارس ابتدایی برای اجرای این طرح مهیا شوند.

پس از پایان سال تحصیلی (۱۳۹۰-۱۳۸۹) و آغاز برنامه ریزی برای اجرای طرح مذکور، همزمان با آن اجرای طرح انتقال به نوبت صبح دوره ابتدایی، نیز اجرا می شود. با انعکاس مسائل اجرایی این طرح به نمایندگان محترم مجلس شورای اسلامی و شکل گیری بحث در این امر، در کمیسیون آموزش و تحقیقات مقرر شد، برای بررسی ابعاد و پیامد امر، مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی به ارائه گزارش اقدام نماید. آنچه پیش رو قرار دارد، پاسخ به این تقاضاست. برای این پژوهش، از مستندات ارائه شده از طرف وزارت آموزش و پرورش به خصوص طرح ساماندهی زمان آموزش و اظهارات مسئولان در خصوص انتقال مدارس ابتدایی به شیفت صبح ثابت و مستندات پیرامونی در این زمینه و همچنین از داوری خبرگان از جمله نمایندگان محترم در جلسات کمیسیون و کارشناسان در جلسه حضوری، بهره گرفته شد.

روند اجرایی

پس از ابلاغ مصوبه جلسه ۸۳۴ شورای عالی آموزش و پرورش به وزارت، این

وزارت طی بخشنامه‌ای به منظور زمینه‌سازی اجرایی طرح، از آموزش و پرورش استان‌ها خواست در فصل بهار ۱۳۹۰، به‌طور داوطلبانه به اجرای آن اقدام کنند. این اقدام، در مفاد مصوبه مذکور وجود نداشته است و مصوبه مذکور به اجرا از مهر ۱۳۹۰ تأکید دارد. به‌علاوه، وزارت آموزش و پرورش به موازات اجرای این مصوبه که به طرح ساماندهی زمان آموزش موسوم است به اجرای طرحی دیگر یعنی طرح انتقال مدارس ابتدایی به شیفت صبح ثابت، اقدام نموده است. طرحی با نام طرح توجیهی انتقال مدارس ابتدایی به شیفت صبح ثابت در اختیار نیست، لکن این گزارش به استناد اظهارات مسئولان وزارت آموزش و پرورش و نمایندگان محترم مجلس شورای اسلامی و کارشناسان اظهارنظرکننده، تهیه شده است.

روند قانونی

- مطابق با مصوبه ۱۰۷۶ شورای عالی فرهنگ که در تاریخ ۱۳۴۳/۴/۱۴ به تصویب رسید، تعداد ساعات تحصیلی در طول سال در دبستان‌های نصف روز ۷۲۰ ساعت و در دبستان‌های دیگر ۹۰۰ ساعت تعیین شده است. براساس این مصوبه دبستان‌ها در سال باید حداقل ۱۸۰ روز دایر باشند.

- براساس مصوبه جلسه ۳۹ شورای عالی آموزش و پرورش در تاریخ ۱۳۴۷/۶/۳۰ و مصوبه جلسه ۸۵ در تاریخ ۱۳۵۰/۱۰/۱ هر سال تحصیلی حداقل ۲۰۰ روز - بجز امتحانات آخر سال - و تعداد جلسات درس در سه پایه اول در هر روز ۴ جلسه و برای پایه‌های بعدی ۵ جلسه است. حداقل تعداد جلسات سالیانه در سه پایه اول ۸۰۰

جلسه و در پایه‌های بعد ۱۰۰۰ جلسه است.

- مصوبه جلسه ۳۹ شورای عالی آموزش و پرورش در تاریخ ۱۳۴۷/۶/۳۰ هر جلسه درس در دوره راهنمایی تحصیلی و دوره متوسطه را ۵۰ دقیقه دانسته است.

- براساس مصوبه جلسه ۵۷۰ مورخ ۱۳۷۳/۵/۱۳ ساعات کار هفتگی دوره ابتدایی ۲۴ جلسه و هر جلسه درس در پایه‌های اول و دوم ۴۵ دقیقه و در سایر پایه‌ها ۵۰ دقیقه، اعلام شد. طبق این مصوبه زنگ تفریح پایه‌های اول و دوم حداقل ۲۰ دقیقه و پایه‌های بعدی ابتدایی حداقل ۱۵ دقیقه در نظر گرفته شد. براساس همین مصوبه ساعات کار سالیانه دبستان‌ها ۸۰۰ جلسه درس خواهد بود و پس از آن امتحانات پایانی سه ماهه سوم برگزار می‌شود.

براساس آخرین مصوبه در جلسه ۸۳۴ مورخ ۱۳۸۹/۱۲/۵ در راستای تحول‌آفرینی و کیفیت‌بخشی، طرح «ساماندهی زمان آموزش در دوره ابتدایی» تصویب و جهت اجرا ابلاغ شد. براساس این مصوبه:

۱. برنامه آموزشی و تربیتی هفتگی مدرسه در قالب ۲۵ جلسه آموزشی برای کلیه پایه‌های تحصیلی منحصراً در ۵ روز اول هفته سازماندهی و اجرا می‌شود.

۲. زمان هر جلسه برای پایه‌های اول و دوم ابتدایی ۴۵ دقیقه و برای پایه‌های سوم و چهارم و پنجم ۵۰ دقیقه تعیین می‌شود.

۳. برای پایه‌های اول و دوم بعد از هر جلسه آموزشی ۲۰ دقیقه و برای پایه‌های سوم، چهارم و پنجم ۱۵ دقیقه زمان استراحت در نظر گرفته شد.

۴. روزانه ۱۵ دقیقه به مراسم آغازین و ۲۰ دقیقه به اقامه نماز جماعت در مدارس اختصاص می‌یابد.

۵. مدارس ابتدایی می‌توانند روزهای پنج‌شنبه برای طراحی و اجرای برنامه‌های آموزشی و تربیتی از قبیل فعالیت‌های مکمل و فوق برنامه و شرکت معلمان در گروه‌های آموزشی و ضمن خدمت و دوره آموزش خانواده دایر باشند.

۶. پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش موظف است گزارش ارزشیابی از اجرای این مصوبه را در پایان سال تحصیلی ۱۳۹۱-۱۳۹۰ تهیه و به شورای عالی آموزش و پرورش ارائه کند.

براین اساس، وجه تفاوت آخرین مصوبه با مصوبه قبلی به شرح ذیل است:

۱. برنامه هفتگی مدرسه ابتدایی از ۲۴ جلسه به ۲۵ جلسه افزایش یافت.
  ۲. زمان مراسم آغازین و اقامه نماز جماعت، مشخص شده است.
  ۳. به غیر از جمعه یک روز در هفته - ۵شنبه - از ساماندهی زمان آموزش حذف و به فعالیت‌های فوق برنامه و مکمل و آموزش معلمان و خانواده، اختصاص یافته است.
- به‌علاوه میزان حداقل جلسه در طول سال تحصیلی ۸۰۰ جلسه بوده و مدت زمان هر جلسه درس و زمان حداقل زنگ تفریح، وجه اشتراک این مصوبه با مصوبه قبلی می‌باشد. به بیانی دیگر، در مقایسه با مصوبه ۱۳۴۷ که تعداد روزهای فعال تحصیلی در سال را حداقل ۲۰۰ روز - بجز امتحانات آخر سال - و حداقل تعداد جلسات سالیانه پایه‌های چهارم و پنجم را ۱۰۰۰ جلسه در نظر گرفته است، تصمیمی اتخاذ نکرده است.

در عین حال، این نکته قانونی نیز شایان توجه است که مصوبات مذکور به استناد بند «۳» ماده (۶) اختیارات قانون تشکیل شورای عالی آموزش و پرورش مصوب ۱۳۸۱/۷/۲۹ مجلس شورای اسلامی که در تاریخ ۱۳۸۱/۸/۲۳ به تأیید شورای

نگهبان رسید، مبنی بر تصویب برنامه‌های درسی و تربیتی، توجیه‌پذیر است و مسبوق به سابقه نیز می‌باشد. لکن بند «۱» ماده (۲) مصوبه جلسه ۸۳۴ مورخ ۱۳۸۹/۱۲/۵ شورای عالی آموزش و پرورش مبنی بر ساماندهی منحصراً در ۵ روز اول هفته، از نظر انطباق با اختیارات این شورا، قابل پذیرش است، اما مسبوق به سابقه در مصوبات قبلی پیرامون این موضوع نیست.

به‌علاوه، وزارت آموزش و پرورش طی بخشنامه‌ای از آموزش و پرورش استان‌ها خواست در بهار سال تحصیلی ۱۳۹۰-۱۳۸۹ به‌صورت داوطلبانه به اجرای این طرح اقدام کنند. با عنایت به ماده (۶) مصوبه که زمان اجرای طرح را مهر ۱۳۹۰، تصویب کرده است، این اقدام به لحاظ قانونی، محل ابهام است. محتمل است که اجرای زودهنگام در راستای تضمین اجرا و زدودن ابهامات احتمالی بوده است.

سابقه طرح

با عنایت به اینکه هدف طرح در مقدمه مصوبه، جستجوی تحول راهبردی و ارتقای کیفیت آموزشی عنوان شده و ازسوی دیگر در چارچوب ساماندهی زمان آموزش ارائه شده است، به‌نظر می‌رسد، پاره‌ای از سوابق اقدام نیز باید در نظر گرفته شود.

۱. در آموزش و پرورش دولت ششم در سال‌های ۱۳۷۴ الی ۱۳۷۶ وزارت آموزش و پرورش به احتمالی به استناد گزارش علمی منتشره ازسوی دفتر همکاری‌های علمی و بین‌المللی که ازجمله به نام کتاب «مدارس برتر جهان، استانداردهای جدید آموزش و پرورش» منتشر شده است، برنامه‌ریزی برای

ساماندهی آموزش را آغاز کرد. مصوبه شورای عالی آموزش و پرورش سال ۱۳۴۷ که مقرر می‌داشت هر سال تحصیلی ۲۰۰ جلسه - بجز امتحانات آخر سال - و تعداد جلسات سالیانه برای پایه‌های چهارم و پنجم ابتدایی ۱۰۰۰ جلسه باشد، در سال‌های افزایش جمعیت دانش‌آموزی، با مصوبات بعدی اصلاح و این تعداد جلسات کاهش یافتند و یا عملی نشده بودند. بر این مبنای، در آموزش و پرورش دولت ششم افزایش روز فعال آموزشی در سال تحصیلی به صورت کاهش تعطیلات تابستانی در دستور کار قرار گرفت و بخشی از آن از جمله برای پایه اول ابتدایی، اجرایی گردید. لکن این امر ادامه نیافت و متوقف شد. از بررسی مصوبات شورای عالی آموزش و پرورش، مصوبه‌ای در این زمینه یافت نشد. لذا این امر به بررسی بیشتر در دستورالعمل‌های داخلی وزارت آموزش و پرورش، نیازمند است.

۲. سازمان آموزش و پرورش استثنایی کشور در سال تحصیلی ۱۳۷۸-۱۳۷۹ به اجرای آزمایشی حذف فعالیت آموزشی از پنج‌شنبه و اختصاص این روز به فعالیت‌های پرورشی، توان‌بخشی، آموزش خانواده و آموزش معلمان، اقدام کرد. پژوهشکده کودکان استثنایی مسئولیت ارزیابی از طرح را عهده‌دار شد که در گزارش آن پژوهشکده در ارزیابی طرح موارد ذیل آمده است:

- این طرح باعث افزایش پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان استثنایی نمی‌شود.
- عملکرد توان‌بخشی، مشاوره، فعالیت پرورشی و اردویی مدارس با اجرای طرح افزایش نیافته است.
- کادر اداری مدرسه و نیروهایی که پنج‌شنبه‌ها حاضر بودند، تقاضای یک روز تعطیلی داشتند.

- اولیا برای شرکت در جلسه اولیا در پنج‌شنبه‌ها به دلیل تعطیلی فرزندشان مشکل داشتند ولی در کل اولیا با تعطیلی کامل یک روز، موافق بودند.
- دستورالعمل به دلیل مبهم بودن تعطیلی یا عدم تعطیلی پنج‌شنبه‌ها، ابهام داشت. پس از ارائه گزارش تحقیق، اجرای این طرح متوقف شد.

دلایل توجیهی

وزارت آموزش و پرورش در نظر دارد از سال تحصیلی آتی (۱۳۹۱-۱۳۹۰) طرح «ساماندهی زمان آموزش در دوره ابتدایی» را همزمان با طرح جابجایی مدارس ابتدایی به شیفت صبح، به مرحله اجرا درآورد. مطابق با گزارش «طرح توجیهی ساماندهی زمان آموزش در دوره ابتدایی» که توسط دبیرخانه شورای عالی آموزش و پرورش منتشر شده است، نقل دلایل توجیهی بررسی تطبیقی است. مطابق با این گزارش استاندارد برتر جهانی یک سال تحصیلی ۲۰۴ روز فعال آموزشی است.

جدول ۱. یک سال تحصیلی بر حسب روز در ۹ کشور جهان

کشور	یک سال تحصیلی (روز) در سال تحصیلی ۱۹۹۱-۱۹۹۲
کانادا	۱۸۸
فرانسه	۱۷۴
آلمان	۲۱۰
انگلیس	۱۹۲
زلاندنو	۲۰۰ روز ابتدایی ۱۹۰ روز متوسطه
تایوان	۲۲۲
ژاپن	۲۴۰
کره جنوبی	۲۲۲
ایالات متحده	۱۸۰
میانگین	۲۰۴
ایران	تا سال ۹۰-۱۳۸۹: ۲۰۰ از سال ۱۳۹۱-۱۳۹۰: ۱۶۰

در تطبیق استاندارد جهانی که متوسط ۲۰۴ روز فعال آموزشی است، در ایران در مصوبه ۱۳۴۳، ۱۸۰ روز و در مصوبه ۱۳۴۷، ۲۰۰ روز تصویب شده بود. مصوبات ۱۳۷۳ و ۱۳۸۹ در این مورد تصریح ندارد، اما با تقسیم ۸۰۰ بر ۵، تعداد ۱۶۰ حاصل خواهد شد. لکن تا مصوبه جدید، تعداد روز فعال با تقسیم ۸۰۰ بر ۵، ۲۰۰ روز بوده است.

مطابق با گزارش استاندارد برتر جهانی که گزارش دبیرخانه شورای عالی آموزش و پرورش نیز بدان استناد نموده است، میانگین ساعات آموزشی در یک سال تحصیلی در ۱۰ کشور جهان، ۱۰۳۳ ساعت است.

جدول ۲. میانگین ساعات آموزشی در یک سال تحصیلی در ۹ کشور جهان

کشور	ساعات آموزشی در سال تحصیلی ۱۹۹۱-۱۹۹۲
کانادا	۹۵۲/۵
فرانسه	۱۰۷۳
آلمان	۱۰۵۰
انگلیس	۹۶۰
زلاندنو	-
تایوان	۱۱۷۷
ژاپن	۱۰۵۰
کره جنوبی	۹۷۸
ایالات متحده	۱۰۱۴
میانگین	۱۰۳۳/۳۹
ایران	پایه‌های اول و دوم: ۶۰۰ پایه‌های سوم، چهارم و پنجم: ۶۶۷

در تطبیق با استاندارد برتر جهانی که میانگین ساعات آموزشی را در یک سال تحصیلی در ۱۰ کشور جهان ۱۰۳۳ ساعت نشان می‌دهد، در ایران در دو مصوبه آخر ۱۳۷۳ و ۱۳۸۹، ۸۰۰ جلسه آموزشی پیش‌بینی شده است که با محاسبه ساعت هرکدام که برای پایه‌های اول و دوم ۴۵ دقیقه و سوم و چهارم و پنجم ۵۰ دقیقه است، جمع ساعات آموزشی سالیانه پایه‌های اول و دوم ۶۰۰ ساعت و پایه‌های چهارم و پنجم ۶۶۷ ساعت خواهد شد. این محاسبه برای دو مصوبه اخیر یکسان است.

مطابق با گزارش استاندارد برتر جهانی که گزارش دبیرخانه شورای عالی آموزش و پرورش نیز بدان استناد نموده است، میانگین مدت یک روز تحصیلی ۳۱۱ دقیقه است.

جدول ۳. طول مدت یک روز آموزشی بر حسب دقیقه در ۹ کشور جهان

کشور	یک روز آموزشی بر حسب دقیقه ۱۹۹۱-۱۹۹۲
کانادا	۳۰۴
فرانسه	۳۷۰
آلمان	۳۰۰
انگلیس	۳۰۰
زلاندنو	-
تایوان	۳۱۸
ژاپن	۳۳۰
کره جنوبی	۲۶۸
ایالات متحده	۳۳۸
میانگین	۳۱۱
ایران تا سال ۱۳۸۹-۱۳۹۰	پایه‌های اول و دوم: ۱۸۰ پایه‌های سوم، چهارم و پنجم: ۲۰۰
ایران تا سال ۱۳۹۱-۱۳۹۰	پایه‌های اول و دوم: ۲۲۵ پایه‌های سوم، چهارم و پنجم: ۲۵۰

مطابق با گزارش استاندارد برتر جهانی که گزارش دبیرخانه شورای عالی آموزش و پرورش نیز بدان استناد نموده است، تعداد تدریس هفتگی و تعداد روز سالیانه معلمان ابتدایی ۲۵/۸ ساعت تدریس در هفته و ۱۹۸/۱ روز در سال می‌باشد.

جدول ۴. مقایسه ساعات تدریس هفتگی معلمان ابتدایی در ۶ کشور جهان

کشور	ساعات تدریس در هفته	تعداد روزهای سال ۱۹۹۱-۱۹۹۲
کانادا	۲۷/۵	۱۸۸
ایالات متحده	۳۰	۱۸۰
فرانسه	۲۷	۱۷۴
آلمان	۲۱	۲۱۰
انگلیس	۲۶	۱۹۲
ژاپن	۲۰	۲۲۸
میانگین	۲۵/۸	۱۹۸/۱

گزارش دبیرخانه شورای عالی آموزش و پرورش از گزارش مذکور به نام مدت زمان تدریس در مقطع ابتدایی که ۲۵/۸ ساعت در هفته می‌باشد، نتیجه‌گیری می‌نماید که با عنایت به اینکه ساعات تدریس هفتگی معلمان ابتدایی، لزوماً جمع ساعات هفتگی کلاس نمی‌باشد، این نتیجه‌گیری منطبق با واقع نیست.

در نتیجه‌گیری از مقایسه تطبیقی مذکور به ملاحظات زیر نیز باید عنایت داشت:

۱. براساس گزارش مذکور وقتی ساعت فعال روزانه به دقیقه محاسبه و سپس ساعات سالیانه به دست می‌آید، ساعت احتمالی مربوط به مناسبت‌ها و جشن‌ها و بازی‌های متنوع از محاسبه کسر می‌شود.^۱

۲. در پاره‌ای موارد ساعات حضور غیرآموزشی کافی وجود دارد و ساعات

آموزشی اعلامی کیفی و واقعی است.^۲

۱. ص ۷۸ منبع مذکور.

۲. ص ۷۹ منبع مذکور.

۳. اینکه ساعاتی همانند ورزش در محاسبه این ممالک ساعات درسی باشد، محل مذاقه است، بلکه محتمل است آنها ساعات دروس اساسی همانند ریاضیات، علوم، آموزش ادبیات زبان مادری و موارد مشابه را محاسبه کنند. در این مورد رعایت مفهوم برنامه و فوق برنامه راهگشاست.

۴. این کشورها اغلب روشی متمایل به عدم تمرکز دارند.

۵. اطلاعات، مربوط به سال تحصیلی ۱۹۹۲-۱۹۹۱ است.

مزایا و معایب طرح

طرح ساماندهی زمان آموزش با توجه به مباحث مطروحه در روند قانونی، سابقه طرح، دلایل توجیهی آن و همچنین نگاهی به ضرورت‌های کنونی و آتی آموزش و پرورش دوره ابتدایی کشور، قابل ارزیابی است. این ارزیابی در دو بخش مزایا و معایب آن، دسته‌بندی شد:

- مزایای طرح

۱. رضایتمندی معلمان و دانش‌آموزان از تعطیلی پنج‌شنبه‌ها، مورد انتظار است. مبنای پایه تدوین این طرح همین اهداف بوده و بازخوردهای اولیه، این رضایتمندی را تأیید می‌کند.
۲. افزایش مشارکت معلمان در دوره‌های دانش‌افزایی ضمن خدمت. اگرچه افزایش این احتمال، مورد انتظار است، لکن نیازمند به تغییر در سایر مؤلفه‌های برنامه‌ریزی می‌باشد و لذا حصول این مزیت به بررسی و گزارش تحقیقی آتی نیازمند است.

۳. افزایش فعالیت فوق برنامه‌ای و پرورشی و آموزش خانواده. با تعطیلی پنج‌شنبه‌ها، این امکان دارای زمینه می‌شود و تحقق آن مورد انتظار است، لکن تحقق آن به برنامه‌ریزی‌های دیگری هم نیازمند است. اینکه این مزیت امکان حاصل شدن داشته باشد محل ابهام است.

درخصوص مزایای دوم و سوم باید گفت نتایج اعلامی در آزمایش اثربخشی تعطیلی پنج‌شنبه‌ها در آموزش و پرورش استثنایی، براساس گزارش سال ۱۳۸۰ وقوع مزایایی همانند مشارکت معلمان در دوره ضمن خدمت، جلسه مشاوره آموزش والدین و فعالیت‌های فوق‌برنامه‌ای و پرورشی، دو مبنا دارد. اول اینکه، در طرح ساماندهی زمان آموزش، طرح‌های موازی مورد نیاز پیش‌بینی نشده است و اکنون که در آستانه شروع سال تحصیلی و اجرای طرح قرار داریم، وزارت آموزش و پرورش هنوز اجرای طرح‌های مورد نیاز مربوطه را اعلام نکرده است. دوم اینکه، ابهام در تعطیل بودن یا نبودن پنج‌شنبه‌ها، مانع بر سر راه اجرای این طرح‌هاست.

۴. در صورتی‌که طرح ساماندهی آموزش را همگرا با اجرای طرح جابجایی مدارس ابتدایی به شیفت صبح در نظر بگیریم، این دو طرح، به دلیل صرفه‌جویی، در بهره‌وری از فضای آموزشی، کارآمد است و زمینه‌های بهره‌وری بهینه از منابع را فراهم می‌کند.

۵. این مصوبه به لحاظ تعطیل کردن آموزش در روز پنج‌شنبه، اگر چه در مصوبات شورا مسبوق به سابقه نمی‌باشد، لکن دارای ابهام به لحاظ وجاهت قانونی نیز نمی‌باشد.

- معایب طرح

۱. عدم تحقق هدف تحول‌آفرینی و کیفیت‌بخشی

در صورتی‌که هدف از اجرای این طرح را همانگونه که در مقدمه مصوبه شورای عالی آموزش و پرورش آمده است، تحول‌آفرینی و کیفیت‌بخشی به برنامه‌های آموزش و پرورش ابتدایی بدانیم، به لحاظ کارآمدی، این طرح چنین زمینه‌هایی را فراهم نمی‌کند. با توجه به اینکه اکنون در مرحله کاهش جمعیت دانش‌آموزی قرار داریم، این مرحله، فرصتی برای برنامه‌ریزی تحولی و کیفیت‌بخشی است. این فرصت می‌توانست به صورت‌های مختلف نمود داشته باشد. افزایش تعداد جلسات آموزشی از ۸۰۰ جلسه به ۱۰۰۰ جلسه؛ تأمین ساعت واقعی ۶۰ دقیقه‌ای در محاسبه ساعات هفتگی و سالیانه آموزشی به جای ۴۵ یا ۵۰ دقیقه، افزایش مدت حضور دانش‌آموز در مدرسه در طول یک روز و تأمین ساعات فارغ و حضور غیرآموزشی کافی در مدرسه، ازجمله اقدامات می‌توانست باشد. این اقدامات می‌توانست، انتظار کارآمدی ایجاد کند. به لحاظ کارآمدی تنها با فرض تداوم وضع موجود، این طرح قابل قبول است. این طرح ۸۰۰ جلسه آموزش ۴۵ یا ۵۰ دقیقه‌ای - حسب پایه تحصیلی - را ثابت گرفته است ولی همین مدت را در ۵ روز ساماندهی می‌کند و تا حدی، کیفیت آموزش در ساعات پنج‌شنبه هر روز را به مخاطره احتمالی انداخته است. به نظر می‌رسد به لحاظ کارآمدی، در صورتی‌که وظیفه آموزشی را به انتقال معلومات و تکیه به نظام حافظه‌ای یادگیرنده مبتنی بدانیم، کاهش روز آموزش محل ابهام و نگرانی نمی‌باشد.

۲. عدم تحقق آموزش مهارت‌های زندگی

در صورتی‌که وظیفه آموزش را شکل‌دهی مهارت‌های مورد نیاز زندگی ازجمله خلاقیت و استدلال به جای حافظه‌محوری بدانیم، وقوع چنین مهارت‌هایی به فرصت وسیع‌تر و با اطمینان‌تر نیازمند است. لذا افزایش ساعات فعالیت آموزشی سالیانه و هفتگی و واقعی شدن ساعات فعالیت آموزشی روزانه، برای تأمین چنین هدف‌هایی مورد انتظار است. چشم‌انداز طرح ساماندهی جدید، تحقق چنین اهدافی را نوید نمی‌دهد.

۳. عدم تناسب با اسناد بالادستی

این طرح به لحاظ تعامل با طرح‌های دیگر، هیچ‌گونه مستندی به «سند راهبردی تحول آموزشی» و مواد قانونی برنامه پنج‌ساله پنجم - مصوبه یا پیش‌نویس - ندارد. عدم ارجاع تحولی بودن این طرح به سند تحول راهبردی، ابهام در تحولی بودن آن را مشخص می‌نماید.

۴. کاهش بازده ساعت پنجم فعالیت روزانه

با روند کنونی که جمع ساعت غیرآموزشی دانش‌آموزان ناچیز است و آموزش بیدرنگ باید پس گرفته شود، مورد انتظار است که دانش‌آموزان در ساعت پنجم آمادگی کمتر برای فعالیت یادگیری و ایفای نقش فعال داشته باشند. لذا با وضع کنونی کیفیت آموزش، افزایش فعالیت روزانه مدارس ابتدایی از ۴ جلسه به ۵ جلسه در روز، به افت بازده جلسه پنجم منتهی خواهد شد. اگر چه با قراردادن دروس خاص در ساعت پنجم این نگرانی کاهش می‌یابد، لکن در طول هفته نسبت به وضع قبلی، زمان کل آمادگی

یادگیری دانش آموز پایین تر است. بر این اساس، با تعطیلی پنجشنبه‌ها، یک‌پنجم از ۸۰۰ جلسه - ۱۶۰ جلسه - در موقعیت آمادگی پایین یادگیری قرار گرفته است.

۵. عدم تناسب طرح با طرح‌های دیگر

این طرح با ملاحظه‌ای بر نیازهای طرح ساماندهی زمان آموزش و طرح انتقال مدارس ابتدایی به شیفت صبح ثابت، تدوین و در حال اجراست. تعامل این طرح با سایر طرح‌های در حال اجرا همانند مدارس قرآنی و یا طرح‌های در شرف اجرا، همانند طرح ۶ ساله شدن دوره ابتدایی، بررسی و مورد مذاقه کافی قرار نگرفته است. به‌طور مثال روشن نیست طرح انتقال مدارس ابتدایی به شیفت صبح برای سال تحصیلی ۱۳۹۱-۱۳۹۲ بر پایه مدارس ابتدایی ۵ پایه برنامه‌ریزی شده است یا مدارس ابتدایی (۶) پایه و یا اجرای طرح ۶ ساله ابتدایی، منتفی شده است.

۶. ابهام در تعطیلی

بر اساس مصوبه شورای عالی آموزش و پرورش، مشخص نیست پنجشنبه‌ها، مدارس تعطیل است یا نیست. کادر اداری مدرسه همانند مدیر، معاون، دفتردار، پرورشی، بهداشتی و ورزشی موظفند، برای فعالیت‌های پرورشی، فوق برنامه‌ای، مشاوره‌ای، آموزش والدین، در مدرسه باشند. در صورتی که آنها باید در مدرسه باشند؟ جزء ساعات موظفی است و یا اضافه‌کار. آیا آنها می‌توانند روز دیگری بجای پنجشنبه تعطیل باشند؟ این ابهام، هزینه مالی احتمالی خود را خواهد داشت.

۷. مشکل تعطیلی پنجشنبه برای والدین

تعطیلی دانش‌آموزان در روز پنجشنبه، برای والدینی که شاغل هستند و شغل آنها در پنجشنبه فعال است، از نظر نگهداری فرزند، مشکل ایجاد می‌کند. این مشکل در استان تهران، کمتر از سایر استان‌ها خواهد بود چراکه در تهران پاره‌ای از ادارات دولتی و خصوصی، پنجشنبه‌ها تعطیل می‌باشد.

۸. ایجاد مشکل در مدارس ابتدایی شیفت عصر

با عنایت به اینکه هر روز فعالیت آموزشی پنج جلسه‌ای می‌باشد، با توجه به اینکه ساعت مورد نیاز فعالیت هر شیفت ۶ ساعت است، در خصوص آن دسته از قلیل مدارس ابتدایی که در شیفت عصر می‌مانند پایان ساعت فعالیت شیفت عصر، به ساعت ۱۹ تا ۲۰ منتهی می‌شود. در سال تحصیلی ۱۳۸۹-۱۳۹۰ نزدیک ۲۲ درصد مدارس ابتدایی در شیفت عصر قرار داشتند. این نسبت در استان‌هایی مثل شهر تهران و شهرستان‌های استان تهران در سال تحصیلی ۱۳۸۹-۱۳۹۰ به ۳۰ درصد میل می‌کند. با عنایت به اینکه تراکم دانش‌آموزی این قبیل مدارس به احتمالی بالاست، نسبت دانش‌آموزی مدارس شیفت عصر ابتدایی در سال تحصیلی ۱۳۸۹-۱۳۹۰ بالاتر از نسبت مدارس در کشور می‌باشد. در وزارت آموزش و پرورش برنامه‌ریزی برای انتقال مدارس ابتدایی به شیفت صبح در سراسر کشور برای سال تحصیلی ۱۳۹۰-۱۳۹۱ در جریان است، لکن اندک مدارس ابتدایی باقی مانده در شیفت عصر در سال تحصیلی ۱۳۹۰-۱۳۹۱ با توجه به ساعت پایانی ۱۹ الی ۲۰، محل نگرانی اولیای دانش‌آموزان و مدارس خواهد بود. این قبیل مدارس در موقعیت‌های حاشیه شهرها،

به احتمالی به صورت دو شیفته ابتدایی باقی خواهند ماند. در این قبیل مواقع، عملی نشدن ساعات درسی هفتگی ۲۵ جلسه و یا هر جلسه ۴۵ یا ۵۰ دقیقه - حسب مورد پایه - مورد احتمال است.

۹. مشکلات مقاطع تحصیلی دیگر

بخشی از جابجایی مدارس ابتدایی به شیفته ثابت صبح با انتقال مدارس راهنمایی و دبیرستان به شیفته عصر، حاصل خواهد شد. این جابجایی به پایان ساعت کار شیفته عصر مدارس راهنمایی و دبیرستان، به ساعت حدود ۲۰ منتهی می‌شود. نگرانی اولیای دانش‌آموزان و مدارس و معضلات مترتب بر آن، از پیامدهای نامساعد این بخش از مدارس راهنمایی و دبیرستان خواهد بود. این مدارس به‌طور عملی دونوبته هستند، لکن در آمار مدارس ابتدایی، آمار یک نوبته افزایش می‌یابد و متحمل است به ۱۰۰ درصد نزدیک شود. اینکه آمار مدارس دونوبته راهنمایی و دبیرستان تا چه حد افزایش یافته و آمار مدارس یک نوبته ثابت شیفته صبح ابتدایی به چند درصد رسیده است، جای بررسی‌های بیشتری دارد.

۱۰. نارضایتی مردمی

اجرای همزمان طرح ساماندهی زمان آموزش با انتقال مدارس ابتدایی به شیفته صبح ثابت، مستلزم جابجایی دانش‌آموزان در پاره‌ای از موارد از مدرسه‌ای به مدرسه دیگر است. در آنچه ناشی از نارضایتی مردم در اجرای این طرح فعلاً به نمایندگان محترم انعکاس داده می‌شود، بخشی از موارد ناشی از این امر می‌باشد.

۱۱. حساسیت پایه اول و دوم

به لحاظ تعداد جلسات آموزش در روز با عنایت به اینکه پایه اول و دوم همانند پایه پنجم ۵ جلسه می‌باشد، به لحاظ ظرفیت یادگیری دانش‌آموزان پایه اول و دوم، افزودن جلسه پنجم برای آنها، با عنایت به پشت سرهم بودن جلسات و فقدان فرصت خالی میانه‌روز، محل اشکال می‌باشد؛ اگر چه زمان هر جلسه برای این دو پایه ۴۵ دقیقه در نظر گرفته شده است. موضوع تعداد جلسات آموزش کمتر در پایه اول و دوم در مقایسه با پایه‌های بالاتر، در مصوبات قبلی، مورد عنایت بوده است.

۱۲. قابلیت اجرای طرح

با عنایت به اینکه در هر صورت تعدادی از مدارس به صورت دو نوبته ابتدایی و یا دو نوبته ابتدایی با راهنمایی و دبیرستان اداره خواهند شد و اطلاع فعالیت مدرسه در روزهای فصل پاییز و زمستان به شب منتهی خواهد شد، به نظر می‌رسد در عمل، افزایش جلسه پنجم در هر روز به جای پنج‌شنبه، به دلیل غیرقابل اجرا بودن به‌طور عملی و مؤثر اتفاق نیافتد و یا با ادغام دو جلسه، زمان هر جلسه کاهش یابد. آزمون این احتمال به زمان نیازمند است.

۱۳. کاهش ساعت درسی

وزیر محترم آموزش و پرورش در تاریخ ۱۳۹۰/۴/۲۸ طی مصاحبه‌ای اعلام داشته‌اند، پیشنهاد متناسب‌سازی کتب درسی و کاهش ساعت درسی را به شورای عالی انقلاب فرهنگی ارائه کرده‌ایم و به تصویب هم رسیده است. در صورت صحت محتوای این

مصاحبه، این امر می‌تواند، با حذف فعالیت آموزشی پنج‌شنبه، احتمال اضافه نشدن جلسه آموزش به روزهای دیگر را تقویت کند.

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

طرح ساماندهی زمان آموزش در دوره ابتدایی در همراهی با طرح جابجایی مدارس ابتدایی به شیفت ثابت صبح باید مورد بررسی قرار گیرد. طرح ساماندهی زمان آموزش در دوره ابتدایی با هدف تحول راهبردی و ارتقای کیفیت آموزش به مرحله اجرا درآمده است و به طرح تعطیلی پنج‌شنبه‌ها در افکار عمومی و مدارس شناخته شده است. مصوبه مربوط به این طرح که در سال ۱۳۸۹ به تصویب شورای عالی آموزش و پرورش رسیده است، در مقایسه با وضع قبلی، مصوبه ۱۳۷۳، با فقط ۸۰۰ جلسه آموزشی و افزایش جلسه آموزشی هفتگی از ۲۴ به ۲۵ جلسه، امکان تعطیلی آموزشی پنج‌شنبه‌ها را فراهم آورده و این را به فعالیت‌های جنبی آموزش خانواده، آموزش معلمان و فعالیت پرورشی اختصاص داده است.

این تصمیم، از این لحاظ که تعداد جلسه آموزشی در سال، ۸۰۰ جلسه ثابت مانده و تعداد ۱۸۰ روز فعالیت مدرسه ابتدایی به ۱۶۰ روز در سال تقلیل یافته است و با افزایش جلسه آموزش در هر روز از ۴ جلسه به ۵ جلسه، امکان کاهش احتمالی فرصت کیفی یک‌پنجم از ۸۰۰ جلسه آموزش - ۱۶۰ جلسه - را فراهم آورده است، تحول آفرین و موجب ارتقای کیفی بودن آن، محل ابهام است. لکن با فرض اینکه آموزش کنونی با همین سطح و انتظارات بخواهد ادامه یابد، می‌توان به بررسی قابل قبول بودن آن اقدام کرد.

بررسی زمینه‌های مربوط به این تصمیم در فرآیند تاریخی تصمیمات شورای عالی آموزش و پرورش نشان می‌دهد که شورای عالی آموزش و پرورش یکبار در سال ۱۳۴۷، تعداد روز فعال آموزش در سال را ۲۰۰ روز و تعداد جلسه آموزش در سال را ۱۰۰۰ جلسه برای پایه‌های سوم و چهارم و پنجم، تصویب و به افزایش زمان و فرصت آموزش اقدام نمود. در ادامه در سال ۱۳۷۳ به احتمالی به دلیل افزایش جمعیت دانش‌آموزی و کمبود فضا و منابع انسانی و مالی، ۱۰۰۰ جلسه آموزش مصوب را به ۸۰۰ جلسه تقلیل و غیرمستقیم زمینه ۱۸۰ روز فعالیت در سال را فراهم آورد. براساس این، وزارت آموزش و پرورش لااقل از ابتدای برنامه چهارم توسعه برای زمینه‌سازی آموزش با کیفیت و تحول آموزشی از این منظر می‌توانست اقدام کند. بر این پایه، ۲۰۰ روز فعالیت آموزشی در سال و ۱۰۰۰ جلسه آموزش برای پایه‌های بالاتر ابتدایی، افزایش فرصت حضور آموزشی و غیر آموزشی روزانه دانش‌آموز در طول روز در مدرسه به‌منظور واقعی‌سازی ساعت آموزش - ۳۰۰ دقیقه آموزش در روز - از جمله این اقدامات در راستای زمینه‌سازی، تحول آموزشی، ارتقای کیفیت و آموزش مهارت‌های زندگی می‌توانست باشد. مصوبه اخیر، در این راستا، نیست و نمی‌تواند مدعی آن باشد.

ازسوی دیگر، این طرح در همراهی با طرح انتقال مدارس ابتدایی به شیفت ثابت صبح در حال اجراست که اهداف، نتایج و روش‌های آن مستند اعلام نشده است. این طرح می‌تواند، با جابجایی مشکلات شیفت عصر مدارس ابتدایی به بخشی از مدارس راهنمایی و متوسطه، پاره‌ای از مشکلات را برای سایر مقاطع به همراه داشته باشد.

به‌علاوه، طرح ساماندهی زمان آموزش به شکلی ارائه شده است که دارای نسبت تعریف شده با سایر طرح‌ها، برنامه‌ها و راهبردها نمی‌باشد. اینکه در ذیل کدام بند از

قانون برنامه پنجم و یا چهارم، این اقدام الزام آور بوده است و یا اینکه در ذیل کدام نیاز از نیازهای تغییر ساختار نظام آموزشی معروف به طرح ۳-۳-۶ این طرح پیش‌بینی شده است، مشخص نیست.

پیشنهاد

با عنایت به مشکلات اجرایی طرح ساماندهی زمان آموزش در اجرای همزمان با طرح انتقال مدارس ابتدایی به شیفت صبح ثابت و همچنین نیاز به رسیدن به فرصت تحولی در اجرای این برنامه، پیشنهاد عملی آن است که این مصوبه به صورت آزمایشی در سال تحصیلی ۱۳۹۰-۱۳۹۱ در شهر تهران اجرا گردد و پس از ارزیابی از نتایج آزمایش، در مورد آن تصمیم‌گیری بعدی به عمل آید. اجرای این آزمایش در تهران با عنایت به تعطیل بودن بخشی از ادارات دولتی، توجیه‌پذیر و دارای مشکلات کمتری خواهد بود.

منابع و مآخذ

۱. مرندي، مرجان. مدارس برتر جهان، استانداردهای جدید آموزش و پرورش. تهران، دفتر همکاری‌های علمی بین‌المللی، ۱۳۷۶.
۲. کاکو جویباری، علی اصغر و همکاران. بررسی طرح بهینه‌سازی پنج‌شنبه‌ها در مدارس استثنایی. تهران، پژوهشکده کودکان استثنایی، ۱۳۸۰.
۳. طرح توجیهی ساماندهی زمان آموزش در دوره ابتدایی، تهران، دبیرخانه شورای عالی آموزش و پرورش ۱۳۸۹.
۴. مجموعه مصوبات شورای عالی آموزش و پرورش، تهران، دبیرخانه شورای عالی آموزش و پرورش ۱۳۸۱.

مرکز پژوهش‌ها
مجلس شورای اسلامی

شماره مسلسل: ۱۰۹۰۲

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: نگاهی به ساماندهی زمان آموزش در دوره ابتدایی

نام دفتر: مطالعات اجتماعی

تهیه و تدوین: علی اصغر کاکوجویباری

اظهار نظر کنندگان: مجید قدمی، احمد صافی، بهرام کریمی، جمشید معتمدیان،

مرتضی شکوهی، ابراهیم اسفندیاری

ناظر علمی: علی اخوان بهبهانی

متقاضی: کمیسیون آموزش و تحقیقات

ویراستار تخصصی: —

ویراستار ادبی: —

واژه‌های کلیدی: —

تاریخ انتشار: ۱۳۹۰/۵/۲